

Nagyon érdekesek voltak a kisebb témák bemutatására vállalkozó előadások. Mészáros Kálmán (Hadtörténeti Intézet, Bp.) a felső-magyarországi arisztokrácia helyzetét vette számba a Rákóczi-szabadságharc időszakában. Csatáry György (II. Rákóczi Ferenc Főiskola, Beregszász) a hadállítás gondjairól beszélt Ugocea megye példáján. Balogh Judit (Miskolci Egyetem) a korszak székely társadalmát mutatta be. Erdélyi előadónk, Mandula Tibor (Szatmárnémeti) „*II. Rákóczi Ferenc a legönzetlenebb magyar, aki mindenét a hazának adta*” címmel tartott nagyívű előadást. Ulrich Attila (Jósa András Múzeum, Nyíregyháza) a Wesselényi-mozgalom résztvevőit és perbefogásuk okait tekintette át. Kónya Péter (Eperjesi Egyetem) Ottlyk György brigadéros 1708-as szereplését mutatta be. Érdekes előadást hallhattunk Varga J. Jánostól (MTA TTI) a gyermek II. Rákóczi Ferenc és Thököly Imre kapcsolatáról.

Várak és városok is bemutatásra kerültek egy-egy téma kapcsán: Tokaj végváranak utolsó éveiről Oláh Tamás (Zempléni Levéltár, Sátoraljaújhely) előadásából értesülhettünk. Bagi Zoltán (Csongrád Megyei Levéltár, Szeged) Sopron kuruc ostromát mutatta be. Szoleczky Emese (Hadtörténeti Múzeum, Bp.) Máramaros büszke várát, azaz Husztot emelte ki. A szabadságharc nyugati visszhangjáról két előadásból hallhattunk: G. Etényi Nóra (ELTE, Bp.) II. Rákóczi Ferenc diplomáciáját a korabeli újságiródalomban tekintette át, Kreutzer Andrea (Hadtörténeti Múzeum, Bp.) a szabadságharcot a Felsecker-Zeitung tükrében mutatta be. Szirtes Zsófia (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bp.) Rákóczi Kolozsváron emelt diadalkapuját mutatta be, egy frissen felfedezett brassói kézirat kapcsán. Maczák Ibolya (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bp.) igen érdekes előadást tartott „*Kuruc pap a gyilkosságról, szolgálai kötelességről, káromkodásról*” címmel. A szabadságharcon túli évekre is kitenkítették az előadók. Seres István (MTA TTI) Jávoroka Ádám ismeretlen lengyelországi leveleit dolgozta fel (1743-44), Kis Domokos Dániel (OSZK, Bp.) a bujdosók életét mutatta be.

A szakmailag rendkívül jó visszhangú konferencia előadásai 2008 decemberében megjelentek tanulmánykötetben a Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 53. köteteként.

Dr. Tamás Edit

Emlékezés a művelődéspolitikus Györffy Istvánra

Hetven évvel ezelőtt, Györffy István (1884–1939) néprajztudós halálának évében látott napvilágot *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* című nagyhatású könyve, melynek révén a népi kultúra támogatása először került Magyarországon a kulturális kormányzat programjába.¹ Györffy művelődéspolitikai végrendeletének tekintett műve mindmáig nem kapott megfelelően alapos elemzést és kultúrpolitikai értékelést.² Noha sok vonatkozásban az idő túllépett a munka megállapításain, a szerző több gondolata a mai napig nem veszített aktualitásából, ma is figyelmet érdemlő, megszívlelendő felvetései vannak. Ez különösen érvényes az iskola és a néphagyomány kérdéskörére: mindenek előtt a külföldi tanterv-sablonok ellen emelt szót, melyek béklyóba verik az oktatást, ezáltal a nemzeti szellemiséget. Amint nyomatékkal figyelmeztet: csak magyar szemmel, lélekkel és bátorsággal szabad az iskolai reformokhoz fogni.³

Györffy István muzeológusi, szaktudományos és egyetemi oktatói munkásságát kezdettől áthatotta a nép művelődésével való törődés. Erről tanúskodnak népszerűsítő cikkei, amelyekben a parasztságot a saját értékeire, feledésbe merülő hagyományainak megbecsülésére igyekezett ráébreszteni.⁴ De ide sorolhatjuk azokat a népművészeti kiadványokat is, amelyeket a Néprajzi Múzeum tárgyi gyűjteményi anyagából jelentetett meg.⁵ Minden alkalmat megragadott, hogy a hagyományok megbecsülésére ne-

¹ Kósa László: Györffy István öröksége. Valóság 1984/3. 75. old.

² Ezt kifogásolja Barabás Jenő: Györffy István művelődéspolitikai eszméi. Kritika 1984/2. 19. old.

³ Györffy István: A néphagyomány és a nemzeti művelődés. Debrecen 1993. 61. old.

⁴ Vö. Fazekas István: Györffy István tudománynépszerűsítő művei. In: Bellon Tibor-Szabó László szerk.: Györffy István az Alföld kutatója és életművének irodalma. Karcag-Szolnok 1987. 162–174. old.

⁵ Mindenekelőtt A cifraszűr. Bp. 1930; Szilágysági himzések. Magyar Népművészet II. Bp. 1924; Jászszági szücszimzések. Magyar Népművészet X. Bp. 1924; Nagykun szücszimzések. Magyar Népművészet XI. Bp. 1925.

veljen. A múzeumban rendszeresen tartott foglalkozásokat a kézimunka-tanároknak, irodájának ajtaja a népi kultúra iránt érdeklődők számára mindig nyitva állt. A közigazgatási szakembereknek előadásokat tartott a közigazgatás és a népismeret összefüggéseiről, a népi kultúra hivatalos elismerésének fontosságáról.⁶ Egyetemi katedróját is a néphagyomány megmentésének szolgálatába állította, nemcsak előadásai révén, hanem azzal is, hogy tanszékét olyan intézettel kívánta fejleszteni, amely az egyetemi ifjúság széles rétegét oktathatja a népelet ismeretére.⁷ Ezért törekedett a Néprajzi Intézet mielőbbi megalakítására; ezért támogatta a népi, nemzeti kultúra valamely területével foglalkozó egyetemi intézetek, mint pl. a Magyarságtudományi vagy a Településtörténeti Intézet felállítását; ezért szorgalmazta a parasztság életének országos méretű, szervezett kutatását.

Györfly István művelődéspolitikai programjának megfogalmazásában az általa művelt szaktudomány kapott meghatározó szerepet. Sokrétű néprajzi kutatásai vezették el ahhoz a későbbi megállapításához, hogy „a hagyományos népi műveltség kerek egész – a falusi élet minden vonatkozására kiterjedő – művelődés. Nem 8–10 tantárgy van, mint az iskolának, hanem száz és száz. Ha csak egy kicsit is foglalkozunk a népi tudással, csodálatlat látjuk annak sokoldalúságát”.⁸ A parasztság kultúrájának ez a – ma már egyre inkább múltba vesző – teljessége arra a felismerésre ébresztette, hogy egyedül a néphagyomány szolgálhat egy új, nemzeti művelődés alapjául, pontosabban csak a néphagyományra építve lehet önálló és egységes nemzeti kultúrát megteremteni a politikai önállóság biztosítása érdekében. Minderre pedig egyre égetőbb szükség van, amikor Európa újabb háborús készülődése – az első világháború tanulságai nyomán – alapvetően a magyarság nemzeti létét fenyegeti. Ezért sürgette a népelet átfogó, komplex tudományos kutatásának mielőbbi megindítását, amely nyomán kibontakozhat a népi kultúra társadalmi méretű megismerése.

Művelődéspolitikai koncepciója gyakorlati megvalósítása érdekében kitartóan fáradozott az országos méretű tudományos kutatások intézményes keretének létrehozásán. Teleki Pál kultuszminiszterhez fűződő barátsága révén elérte, hogy 1938 őszén megalakulhatott a *Táj- és Népkutató Központ*, amely azonnal 250 fiatal kutatót foglalkoztatott a népelet tanulmányozásának legkülönbözőbb területén. A munkacsoportokban dolgozó etnográfusok, szociológusok, nyelvészek, jogászok, antropológusok, geográfusok és orvosok munkáját egyformán nagy érdeklődéssel kísérte, hétről hétre felkereste őket, tanácsaival, útbaigazításaival mindegyiküknek hasznára tudott lenni. Mindenre ügyelő érdeklődése összekötő kapcsolatot volt a különböző szakmai munkaterületek között.⁹ A nagy lendülettel kibontakozó intézményes kutatómunkához hamarosan csatlakozott a falukutató mozgalom is.

A Táj- és Népkutató Központ széleskörű munkája lehetőséget adott arra, hogy az érdeklődő ifjúság a népelet tudományos tanulmányozása révén megismerkedjen a parasztság mindennapi problémáival, valós életkörülményeivel. Noha a Központot két hónap múlva – munkáját ismertető és propagáló kiállítása miatt – feloszlatták, Györfly nem hagyott fel művelődéspolitikai terveivel. Míg a Központ erősen lecsökkentett apparátusa tanszéke keretében tovább működhetett, ő maga az egyetemi Néprajzi Intézet révén igyekezett szélesíteni a parasztfiatalok táborát. Az Intézetben rendszeresen tartott esti szemináriumokat, ahol a parasztság problémáit vitatták meg. Maga köré gyűjtötte a parasztszármazású egyete-

⁶ Györfly István: A közigazgatás és népismeret. In: Mártonffy Károly szerk.: A mai magyar község. Az 1937. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai. Közzéteszi Széll József. Bp., 1938. 214–219. old.

⁷ K. Kovács László: Györfly István mint egyetemi tanár. Ethnographia 1974. 29. old.

⁸ Györfly István: A néphagyomány és a nemzeti művelődés. Debrecen 1993. 42. old.

⁹ Gunda Béla: Györfly István közelében. In: Bellon Tibor szerk.: A magyar nép tudása. Nagykunsági füzetek 3. Karcag 1980. 27. old.

mistákat, tanulmányi kirándulásokat szervezett számukra, részt vett nyári táborozásaikon, támogatta őket; és egyre többet foglalkoztatta a parasztfiatalok kollégiumának megszervezése.¹⁰

Meggyőződése volt, hogy elsősorban a parasztságból származó értelmiségiek összefogásával és bevonásával teremthető meg az a társadalmi bázis, amely a nemzeti művelődés újformálásának alapja lehet. Elképzelése szerint a nép életét közvetlenül és jól ismerő, paraszti származású fiatalok – tudatos és aktív részvételükkel – a néphagyomány értékeit gyorsan és hatékonyan építhetik be a nemzeti műveltségbe. Ezért is fordított oly sok gondot és fáradságot az egyetemen a népből jött hallgatók nevelésére.

A társadalom egészét érintő művelődéspolitikai programját *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* (Bp. 1939) című munkájában foglalta össze, és terjesztette a kultuszminisztérium elé. Gondolatmenetének lényege, hogy a népi kultúrában sok olyan érték található, amely nélkül nincs igazi nemzeti kultúra, csak „árvalányhajás, vitézkötéses magyarkodás”, vagy „álmódosó, csodára váro turánkodás”. Ezek helyett a népszokások, a néptánc, a népzene, a népköltészet, a díszítőművészet, a népi tudás adhatják meg a kultúra nemzeti karrakterét.¹¹ Amint írta: „Hangsúlyozzuk, hogy az a tény, hogy az iskolát és a könyvműveltséget szembeállítjuk a hagyománnyal, nem akarja az iskola és a könyvművelődés és az európai műveltség nagy értékeit kisebbiteni. A néphagyomány nagy nemzetfenntartó erején kívül szükségünk van a magas fokú nyugati művelődés minden vívmányára. A néphagyománynak emellett azt a szerepet szánjuk, hogy minden vonalon alapjául szolgáljon a magasabb rendű művelődésnek, de annak ne csak színt, hanem belső tartalmat is adjon.”¹²

A negyven témakörben kifejtett véleménye és konkrét javaslati az irodalomtól a magyar konyháig, a gazdálkodástól a közoktatásig mind a nemzetmegtartó hagyományok ápolása érdekében igyekeztek mozgósítani, mert amint írta, „Valami alacsonyrendűség érzése vett erőt rajtunk. Nem becsüljük azt, ami a miénk. Kapva kapunk mindenben, ami idegen, ami »európai«. Pedig Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkból mivel gyarapíthatjuk az európai művelődést. Európa az egyéniséget keresi és értékeli bennünk, nem a tanulékonytságot.” További fontos megállapítása és egyben maig ható érvényű figyelmeztetése, hogy „A néphagyomány tart meg bennünket magyarnak s a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá. Ha azonban csak az európaiságra törekszünk, lehetünk nagy műveltségű népek, de minél hamarabb megszűnünk magyarok lenni. Valahányszor nagy nemzeti veszedelem fenyegette a magyarságot, ösztönösen mindig a hagyományaiba menekült. Vajjon nem érkezett-e el az ideje, hogy a középosztály felülvizsgálja a nemzeti műveltségről vallott eddigi felfogását s a néphagyományokat tegye a magyar nemzeti művelődés alapjává?”¹³ Világos és közzérhető megfogalmazása mindez az egész nemzetét öntudatra ébresztési akaró felelős állásfoglalásnak.

Györffy István művelődéspolitikai érdeklődése a második világháború közeledtével szélesedett ki, és mind nagyobb teret kapott szaktudományos tevékenységében is. Az etnográfiai munkáiban kezdetben olyannyira nagyhatású komplexitás az 1930-as évek közepére egyre inkább átadta a helyét annak a sajátos egyoldalúságnak, amelyről legszembetűnőbbben a magyar tanyáról írt szintézisnek tekinthető összefoglalása tanúskodik.¹⁴ Ez a maga korában a rokontudományokra olyan nagy hatást gyakorolt, később pedig olyan sok támadásra okot adó „nomád” koncepciója, ami szervesen illeszkedett bele művelődéspolitikai programjába.¹⁵ Az 1920-as évekbeli szaktudományos kutatásainak az eredményeit *A magyarság néprajza* (Bp., 1933–1934) nagy szintézisének megírása utáni években már nem építette tovább, hanem azokat művelődéspolitikai koncepciójának szolgálatába állította.

Györffy István korszakos jelentőségű tudományos eredményei (a gazdálkodás, a település, a népviselet stb. terén) végső soron mind egy-egy olyan *etnikus specifikum* feltárását jelentették, amelyet

¹⁰ Vö. Kardos László: Györffy és a Györffy-Kollégium. In: *Bellon Tibor* szerk.: *A magyar nép tudása*. Karcag 1980. 50–63. old.

¹¹ *Barabás Jenő*: i. m. 19. old.

¹² *Györffy István*: i. m. 1993. 11–12. old.

¹³ *Györffy István*: i. m. 1993. 9–10. old.

¹⁴ *Györffy István*: *A magyar tanya I. A tanya eredete és kialakulása*. Földrajzi Közlemények 65. kötet. Bp. 1937/4–5. sz. 70–93. old.

¹⁵ Vö. *Barabás Jenő*: Györffy István kutatási eredményei a mai magyar néprajzi kutatás fényében. *Ethnographia* 1974. 33–34. old.; *Szlágyi Miklós*: Ötletek, szempontok Györffy István településnéprajzi kutatásainak értékeléséhez. In: *Bellon Tibor* szerk.: *A magyar nép tudása*. Nagykunsági füzetek 3. Karcag, 1980. 73–77. old.

egyenrangú tényezőként állíthatott szembe a nyugat-európai műveltséggel; amellyel a háborús veszélyben megalapozhatta nemzeti öntudatra ébresztő művelődéspolitikáját; amelyből a német kultúrfőlény mind sodróbb propagandájának gátat emelhetett. Ez a politikusság, ha úgy tetszik, tudósi elkötelezettség ad magyarázatot arra az egyoldalúságra, amellyel Györfly a harmincas években a magyarság etnikus produktumait, hagyományos népi kultúráját nomád eredetűnek, egyértelműen keleti gyökérűnek tartotta.¹⁶ E politikusság jegyében szűkült le a korábbi – szakcikkeiben még inkább az európaiótól eltérő mozgékonyaságra utaló – általánosabb értelmű nomád terminológia a harmincas években írott munkáiban eredeti jelentésűvé, keleti tartalmúvá.¹⁷

Györfly István életpályája egy kivételes tudósi életmű, amely rendkívül sokfelé ágazó érdeklődése és hirtelen lezárulása ellenére is koncepciózus kerek egészzé, rendszert alkotó egységgé állt össze. Népétől kapott szaktudományával mindvégig annak hasznára akart lenni. Élete utolsó éveiben kifejtett aktív tudományos és közéleti tevékenységével következetesen szembehelyezkedett a német expanzióval, éppen annak a szaktudománynak a segítségével, amely a legalkalmasabb és leghatékonyabb kiszolgálója lehetett volna a háborús készülődés táplálta ferde indulatoknak. Tette mindezt népe, nemzete iránti szeretetből, tudósi elkötelezettségből, mert – Illyés Gyula szavaival élve – „A magyar nép tudósa volt. Szeretném így is mondani: a magyar nép lett tudóssá benne.”¹⁸

Selmecei Kovács Attila

Százötven éve született dr. Hollós László akadémikus

Tudóssors és értékvilág

Számos méltatást ismerünk Hollós László munkásságáról. Ezért úgy gondoljuk, nem az a feladatunk, hogy csupán részletes életrajzot adjunk közre róla, hanem az is, hogy az életút sajátosságait egybevessük az ő korában jellemző gondolkodásmóddal, és a még napjainkban is fellelhető néhány megnyilvánulással.

Hazai értékeink közül – részben az idegenforgalomnak és turizmusnak is köszönhetően – elsősorban az építészeti emlékek váltak ismertté széles körben. Példa erre a szekszárdi vármegyeháza, néhány kastély, vár, vagy a régészek által feltárt épületmaradvány, romkert. Ezekhez történelmi személyiségek és események köthetők. Fontos, hogy minél többen ismerjük őket. Az utóbbi évtizedekben felerősödött környezetvédelmi szemlélet, megbecsült értékeink közé emelte a természet alkotta szépségeket is, a Tolna megyében található tátorjános növényritkaságtól a Pacsmagi tavakig. Védetté váltak, mint valamely műemlék épület. Harmadik területként, megyénk gazdag irodalmi öröksége nemcsak kínálta, de meg is követelte az írásművészet, a költészet nagyjairól való megemlékezéseket – pl. Szekszárd szülőiteinél maradvá – Garay Jánostól Babits Mihályig, Mészöly Miklóstól Baka Istvánig, Tolna megyére tekintve, Tolnai Lajostól Illyés Gyuláig, de ide gondolhatjuk a vendégeskedőket is; Petőfi Sándort, Vörösmarty Mihályt.

Más értékeket és alkotóikat is említhetnénk, pl. a művészetek, a muzeális és a levéltári értékek gyűjteményei, vagy a különböző tudományok területeiről. Talán ez utóbbiról, a tudományok kiemelkedő alakjairól esik kevesebb szó: a humán- és a természettudományok, a közgazdaságtan, vagy a mérnöki munka világáról. Nem, mintha a tudományos eredmények egyetlen mércéje az akadémiai tagság lenne, de pl. Tolna megyéből 36, köztük Szekszárd szülőtteként 7 olyan tudósról tudunk, akiket munkásságuk elismeréseként tagjai sorába választott a magyar tudós társaság. Mai tudásunkkal talán legyintenénk egyik-másik elődünk felismeréseire, melyek azonban a maguk korában jelentősek, értékesek voltak. Ki foglalkozik ma pl. a Pakson született akadémikus, Gebhardt Xavér himlő elleni oltóanyagával, a lápafői Galgóczy Károly mezőgazdász termelési módszereivel, vagy a Gerjen szülőtte szintén akadémikus,

¹⁶ Ezzel kapcsolatban l. *Szabó László*: Györfly István tudósi elkötelezettsége. In: *Bellon Tibor* szerk.: *A magyar nép tudósa*. Karcag 1980. 78–84. old.

¹⁷ Vö. *Barabás Jenő*: i.m. (1974) 35. old.

¹⁸ *Illyés Gyula*: *A magyar nép tudósa*. Nyugat, 1939. 271. old.